

Dyslálie, dysartrie, vyvozování
hlásek, oromotorická cvičení

Dyslalie x Dysartrie

Dyslalie

- porucha článkování řeči
- neschopnost používat jednotlivé hlásky anebo skupiny hlásek v komunikačním procesu podle příslušných jazykových norem.
- V nejširším slova smyslu je to neschopnost nebo porucha používání zvukových vzorů řeči v procesu komunikace podle zvyklostí a jazykových norem daného jazyka.

Dysartrie

- porucha motorické realizace řeči vznikající na základě organického poškození CNS
- jedná se o poruchu článkování řeči, tedy motorickou realizaci
- narušeno je dýchání, fonace, artikulace a rezonance toto narušení je způsobeno následkem ochrnutí, ochabnutí nebo nekoordinování řečového svalstva, strádá tempo řeči, síla hlasu, problémy jsou s hláskováním, protože dochází k narušení svalstva respiračního a hrtanového, obtíže s polykáním

Přípravné cvičení - oromotorika

- Provádíme názorně před zrcadlem, společně formou hry
- Logopedické cv. by mělo probíhat krátkodobě ale často a efektivně
- Dostatečně rozvinutá představivost

Cviky tváří a čelisti

- Protahování tváří a rtů
 - Masáže – různé techniky (*Rehabilitace orofaciální oblasti*, D.C. Gangale)
 - Prsty tahem směrem nahoru proti hřbetu lícní kosti (radost ve tváři, široký úsmev)
 - „vyštípávání“ – jednotlivé strany zvlášť, úchop palcem a ukazováčkem (stimulace svalstva tváří)
 - Protahování zevnitř tváře – úchop palcem a ukazováčkem (podpora ochablé svaloviny)
 - Dlaňová masáž tváří - tahem od koutku až ke spánku

Stabilizace čelisti

- Získání volnosti, správný pohyb jazyka, oddělení jednotlivých pohybů (brada + jazyk při lateralizaci)
- Kousací trubičky, špátle, korek obalený v gáze, rukojeť karčtáku
- Kroužení čelisti, lateralizace, otevírání na jablíčko, jahůdku, ..., otevírání proti odporu
- Uvolnění čelisti – mandibulární kloub

Pomůcky pro stabilitu čelisti

Cviky rtů

- Přetahování rtů
- Napínání bradového svalstva
- „O“ – jako kapřík, poslat mamince pusinku
- Úsměv – ukázat zoubky x schovat zoubky
- Obrácený úsměv – do stran, dolů...
- Ohrnutí rtů
- Diadochokineze, zavírání a otevírání úst
- Protruze a retrakce
- Nafukování tváří, přefukování, vtahování
- Sání
- Frkání, držení špátle, obličejové pružinky,
- Frkačky, píšťalky, pískání

Cviky jazyka

- počítání zoubků špičkou, čištění zoubků jazykem
- „opička“, „ping-pong“
- „čertík“, plazení, ohýbání jazyka nahoru, dolů
- lateralizace, „houbačka“
- odpor do špátle, z boku, zepředu, nahoru, dolů
- „kočička se olizuje“
- „koník“, mlaskání, „houpačka“,
- „malíř“ – jedlý papír, nutela
- Rulička
- maňásci

<http://www.logopedie-vendy.cz/cviceni-pro-jazycek/c-1327/>

Diagnostický test dysartrie

- 3 F dysartrický profil – dostupný na stránkách FN Brno v sekci klinická logopedie
- Vyšetřuje:
 - Faciokinezi – rty, jazyk, čelist
 - Fonorespiraci – respirace, respirace při fonaci, fonace
 - Fonetiku – artikulace, prozodie, srozumitelnost

Průběh terapie dyslalie

- přípravná cvičení - K přípravným cvičením patří cvičení pro rozvoj motoriky mluvních orgánů, fonemického sluchu.
- vyvozování hlásky
 - – cvičení napodobující nejrůznější zvuky, přírodní nebo technické (zvířata, dopravní prostředky apod.)
 - – navozujeme konkrétní hlásku buď s mechanickou pomocí, nebo bez. Mechanickou pomoc využíváme hlavně u starších dětí a dospělých.
- fixace hlásky Při fixaci provádíme nácvik spojování vyvozené hlásky s jinými hláskami v nejrůznějších spojeních. Obvykle se nacvičuje hlásky ve slabikách a slovech na začátku, uprostřed a na konci slova.
- automatizace hlásky - nacvičované hlásky ve spontánní řeči.
- Začíná se jednoduchým opakováním slov ještě za pomoci zraku (před zrcadlem) a sluchu (napodobování logopedova vzoru), následuje pojmenovávání obrázku, předmětů, reprodukování říkanek, básniček, u školáků čtení. Nácvik je ukončen používáním správné výslovnosti v dialogu a monologu.

Zásady průběhu terapie dyslalie

- *Zásada krátkodobého cvičení:* aby se i doma cvičilo co nejčastěji, třeba jen 2-3 minuty, ale 20x denně
- *Zásada využití sluchové kontroly* – cvičit fonematickou diferenciaci)
- *Zásad používání pomocných hlásek* – využíváme hlásky, které již dítě umí k vyvození artikulačně podobné hlásky (D – R).
- *Zásada minimální akce:* cvičíme za naprostého uvolnění bez přehnaného úsilí a napětí artikulačních orgánů.
- *zásada individuálnosti:* přihlížíme k celé osobnosti dítěte (anatomickým, fyziologickým a psychologickým zvláštnostem a k jeho prostředí)
- *zásada systematickosti* – od snadnějšího k složitějšímu a vždy jen jednu hlásku (po utvrzení jedné hlásky ve slovech a větách vyvozujeme teprve další)
- *Posilujeme sebedůvěru dítěte* – potlačujeme komplex méněcennosti (z neúspěchu tvoření hlásky může začít např. koktat)
- *Mechanických pomůcek* používáme jen v případě nezbytnosti

Samohlásky

- čisté tóny – při jejich artikulaci není žádná překážka
- při tvoření se od sebe liší velikostí čelistního úhlu, polohou jazyka a délkou tvoření zvuku
- úprava samohlásek patří k velmi obtížným
- nesprávné tvoření vyplývá z velikosti čelistního úhlu – moc nebo málo otevírá pusu
- záměna A za E, nebo O za A

Vyvozování jednotlivých hlásek

Vyvozování hlásek je vždy v kompetenci logopeda!

A

- střední, nízká
- neutrální poloha jazyka
- velký čelistní úhel, rty se neúčastní
- široké otevření úst se zvučným výdechem

E

- přední středová
- jazyk posunutý dopředu, vzhůru
- opírá se o dolní řezáky
- čelistní úhel je menší, rty sblíženy
- úplný patrový závěr – vzduch vůbec neuniká nosem

I

- přední, vysoká
- jazyk se opírá o plochu dolních řezáků
- úzký čelistní úhel, zuby téměř u sebe, zostřené rty
- úplný patrový závěr

O

- zadní, středová
- jazyk posunut dozadu a stoupá
- hrot jazyka se oddálí od řezáků
- aktivní rty, menší čelistní úhel
- pevnější patrohltanový závěr

U

- zadní vysoká
- jazyk zdvižen k měkkému patru
- oddálen od řezáků, zvětšený objem pusy, rty dopředu, kratší, úzké

Souhlásky bilabiální (obouretné)

M

- nepárová, znělá a nosovka
- závěr rtů je rozražen výdechovým proudem, který je slabší než u b a p
- měkké patro je uvolněno a část výdechového proudu uniká nosem
- je možné odhmatat na chřípí – cítíme lehké chvění
- úprava M
- – vyvozujeme z A při sevřených rtech, kdy se místo A ozve M
- dítě sleduje artikulaci – prsty si ohmatává chvění nosu a tváří

BP

- párové – b znělá, p neznělá
- závěr rtů je proražen výdechovým proudem
- nácvik je z m – stisknutím nosního chřípí – vzduch z pusy rozrazí rty
- p - tvořena z b opakování šeptem

P

- Sevři rty, ať nejsou zoubky vidět, pak náhle pusou otevři a šeptem vyslov p. Polož si ruku před pusou, ať cítíš, jak se vzduch z pusinky pěkně odrazí o dlaň.

B

- Stiskni rty pěkně k sobě, zadrž dech, pak náhle pusinku otevři a pěkně hlasitě vyslov b. Ruku si polož před pusou, ať cítíš, jak se b pěkně odráží o dlaň.

Souhlásky labiodentální (retozubné)

V F

- párové – v znělá, f neznělá
- spodní ret se přibližuje k ostří horních řezáků, kde vzniká úžina pro výdechový proud
- v - nácvik artikulačního postavení – nápodoba u zrcadla
- f – nápodoba – foukání na prst nebo hřbet ruky – cítí studený výdechový proud

F

- Polož si dlaň před pusou a zkus ji pofoukat. Nejprve si však svoje horní zoubky opři o spodní ret.

V

- Našpul pusinku do malého kroužku (jako na u), opři horní zoubky o spodní ret a vyslov v. Musí se ti rozezvučet v krčku.

Souhlásky alveolární (dásňové)

DTN

- d – znělá, t – neznělá,
- n - nepárová, nosová, znělá
- hrot jazyka je opřen o horní alveoly za horními řezáky, je větší čelistní úhel a jazyk padá na spodinu ústní
- t – klíčová hláska při úpravě artikulace substituční metodou
- úprava D je tvořena z N ucpáním chřípí – nana – dada
- úprava N je prováděna nápodobou artikulačního postavení – hrot jazyka se opírá za alveoly za horními zuby – prstem kontrolujeme na chřípí nosu chvění - výdechový proud

T

- Usměj se, ukaž hezky zoubky. Špička jazýčku se opře za horní zoubky, a pak rychle odskočí. T zkus nejprve pouze šeptat.

D

- Usměj se, špičku jazýčku pevně přitlač za horní zoubky. Pak jazýček prudce odskočí a hlasitě vyslov d. polož si ruku na krček, ať cítíš, jak se ti tam d rozezvučí.

N

- Usměj se a opři si špičku jazýčku za horní dásně. Pak jazýček odskočí a n se ti ozve pěkně v nose. Prsty si sáhni na nos, ať cítíš, jak se ti v nose rozezvučí. (Nesmíš si však nos příliš stisknout).

CSZ

- C,S jsou neznělé, Z znělá
- koutky rtů jsou silně zostřené, zuby v klešťovitém skusu, hrot jazyka se volně dotýká dolních řezáků
- při nácvičku kontrolují artikulační postavení - kroužková sonda za dolní řezáky
- nápodoba, substituce csss ssss
- hláska z ozvučením s – hlubším hlasem
- chvění zzzz lze také dobře odhmatat na hrdle – využít u dospělých

C

- Široce se usměj, dej zoubky k sobě a potichu vyslovuj ttt

S

- Když už dítě umí C, prodloužený výdech na C

Z

- Znělá, zkus si dát ručičku na krk, vyslovuj dlouhé C a přidej hlásek

Č

hrot jazyka se lehce dotýká alveol, rty jsou mírně povytaženy

- patří mezi nejčastěji chybně tvořené u dětí i dospělých, může také jít o lehkou poruchu sluchu
- lze použít kroužkovou sondu, která se umístí za dolní zuby

Č

- Opět stiskni zoubky, jazyk je schovaný, ale pusinku našpul tak, jako když chceš dát pusinku nebo foukat
- jazýček se posune mírně dozadu a vzhůru – voláme šeptem na kočku čičiči, zkus potichu vyslovovat t't't'
- jazyk můžeme pozvednout mírně tlakem palce pod bradou

ŠŽ

- hrot jazyka je za dolními řezáky, klešťovitý skus, rty jsou mírně povytaženy
- úprava š nápodobou – přesné artikulační postavení a prodloužení –šššo
- lze vyvodit také prodloužením čččččč
- ž se tvoří ozvučením hlásky š

Š

- Schovej si jazyk za zoubky. Zoubky stiskni a v úměvu říkej ssss. A teď zkus pozvolna špulit pusinku. Až budeš mít pusinku našpulenou do malého kroužku, ozve se ti pěkně š.

Ž

- Lehce si stiskni zoubky a mírně našpul rty. Sáhni si na krček a zkus bzučet jako čmelák – bžžž. Cítíš jak ti čmelák v krku mává křidélky – lze odhmatat.

L

- hrot je přiložen na alveoly za horní řezáky, výdechový proud uniká oboustranně, v závěrečné fázi padá jazyk na spodinu ústní
- při nácviku – dolní čelist se nepohybuje
- pohyb jazyka sledujeme v zrcadle

L

- Otevři hodně pusinku a jazýček opři o patro. (pusinka je jako brána do města a jazýček je jako padací most, který bránu uzavírá. A teď bránu otevři
- Jazýček postupně olizuje patro, horní dásně a zuby směrem dolů a přitom vyslovuj: lalala.
- Možná se ti to hned nepodaří. Zkus jazýček trochu rozhábat – hodně ho vyplázni, snaž se jeho špičkou dosáhnout až na nos, nebo si z něho udělej trubičku.

R

- lem jazyka se dotýká alveol, jazyk kmitá tlakem výdechového proudu směrem k alveolám, čelistní úhel je středně velký
- substituční metoda: používáme d – vyslovována přesně, v kombinacích td, kd – lepší
- rotavibrátor

R

- napodobíme zvuk malého traktoru tttttt a velkého traktoru dddddd – ústa jsou otevřená, hrot jazyka se lehce dotýká za alveolami horních řezáků – spojíme tdttdtdtd

Ř

- 2. artikulační okresek – alveolární, úžinová, kmitná, nepárová
- substituční hláska r

Ř

- Zoubky k sobě přiblíž, našpul pusinku do malého kroužku a vysuň trochu dopředu spodní čelist. Když budeš šeptat r, bude se ti ozývat ř. Pak stačí trochu přidat na hlase a ř je na světě.

Souhlásky palatální (tvrdopatrové)

ĎŤŇ

- d'-znělá, t'-neznělá

Ň

- nepárová nosovka, měkké patro je volné a část výdechového proudu prochází nosem
- čelistní úhel je velmi malý, hrot jazyka se opírá o dolní řezáky, jazyk se vyklene a vytvoří závěr na tvrdém patře
- nejčastěji se zaměňuje d'tň za dtn – ticho – tycho
- nastavení artikulačního postavení jazyka za dolní zuby, můžeme hrot jazyka prstem fixovat – dodržet co nejmenší čelistní úhel – dojde k závěru na měkkém patře
- fixace d'tň je základem nácviku tupých sykavek č š ž

Ď

- Silně přitlač jazýček k hornímu patru – vyslovujeme dydydy – ozve se dididi, zkus jakoby zamlaskat

Ť, Ň

- utvoří se podobně jako hláska Ď
- Ť – tytyty – tititi
- Ň – nynyny - ninini

J

- nepárová a znělá
- hrot jazyka se opírá za dolními zuby, zvednutím hřbetu jazyka se vytvoří úžina s tvrdým patrem
- koutky rtů jsou částečně zostřeny
- porucha této hlásky je velice vzácná

J

- Mírně pootevři ústa, rty se usmívají a jazýček udělal v puse žlábek. Špičku jazýčku opři o spodní zoubky a teď se pokus říci j.
- pomocná hláska í – íá, íé..

Souhlásky velární (měkkopatrové)

CH

- nepárová a neznělá
- jazyk je na spodině ústní, mezi měkkým patrem a hřbetem jazyka se vytváří dyšný zvuk
- dýchání na ruce – cha cho chu
- smích – chichi, chacha
- vzdychání – ach, achich

Ch

- smích – chichi, chacha, vzdychání – ach, achich
- Dej si ruce před pusou a dýchej si na ně. Představuj si, že je ti na ně zima a musíš si je zahřát: chchchchchch...
- Můžeme využít hlásku Š, kterou dítě vyslovuje při větším čelistním úhlu, přičemž mu hrot jazyka zatlačujeme hlouběji do úst. Tím se hřbet jazyka dotkne patra a Š se změní v CH.

KG

- párové, k -neznělá, g - znělá
- hrot jazyka leží volně v ústech a hřbet tvoří závěr na měkkém patře, rty jsou v neutrální poloze – malý čelistní úhel
- úprava – prstem nebo špátlí posuneme hrot jazyka dolů a vzad – předříkáváme tytyty – kykyky, dadada – gagaga, můžeme vyvozovat vleže, posilování dávivého reflexu

K

- Pusinku mírně pootevři, Jazyček vzadu přitlač nahoru. Špička jazýčku však musí zůstat volná, aby se po ní k pěkně svezlo, jako po skluzavce. Nejprve si k zkus zašeptat. Když se ti to daří, můžeš ho vyslovit pěkně nahlas.

G

- Pusinku pootevři a z jazýčku udělej stejnou skluzavku jako u k . Ted' však špičku jazýčku dej dozadu, stlač ji dolů a vyslov g.
- Zatlačit jazyk dozadu a zacpat no a vyslovovat nanana – vznikne gagaga, pokud tise vyslovujeme gaga vznikne ka

Souhlásky laryngeální (hrtanové)

- **H**
- Nepárová
- jazyk je v klidové poloze, znělost a úžina se tvoří v hrtanu třením výdechového proudu o stěny hlasivek
- nácvik je prováděn prudkým vydechnutím s velkým čelistním úhlem a odhmatáváním chvění na hrudi nebo hrdle – haha, hohoho

H

- Dýchej si na ruce podobně jako u ch, ale přidej na hlase. Jednu ruku si polož na krk, ať lépe cítíš, jak ti h v krku hučí.